

de nieuwe internationale informatie-orde na MacBride

cees j. hamelink

De jaren 70

In het begin van de jaren 70 ontstaat in veel Derde Wereldlanden het inzicht dat de ongelijke Noord-Zuid verhouding een belangrijke culturele dimensie heeft.

Al gedurende de jaren 60 heeft men vastgesteld dat het verwerven van formele politieke soevereiniteit nog niet leidde tot een groter mate van onafhankelijke ontwikkeling. Daarbij komt nu het besef dat een omvangrijk proces van *culturele gelijkschakeling* Derde Wereldlanden integreert in een stelsel van internationale betrekkingen dat hun afhankelijkheid continueert. Gericht op de behoeften en prioriteiten van de sterkste deelnemers, komt dit stelsel zelfs niet tegemoet aan de meest fundamentele noden van het Zuiden zoals voedsel, onderdak, medische verzorging en onderwijs.

Culturele gelijkschakeling heeft gevolgen voor de wijze waarop mensen in Derde Wereldlanden zich voeden en kleden, voor de geneesmiddelen die ze innemen, voor het onderwijs dat ze volgen, voor het soort amusement waarmee ze zich vermaken, voor de luxe-goederen die ze aanschaffen en voor de manier waarop ze over de wereld worden geïnformeerd.

Soms is dit op dramatische wijze zichtbaar zoals in het geval van de Nestlé-affaire met de babyvoeding.

Door het imiteren van levensstijlen en consumptiepatronen uit het ontwikkelde, geïndustrialiseerde Noorden, ontstaat de behoefte aan goederen en diensten die volstrekt inadekwaat zijn voor het ontwikkelingsproces in het Zuiden. Dit creëert op veel subtielere wijze een afhankelijkheid dan via militaire of economische maatregelen. De geïmporteerde cultuur suggereert aanzienlijke verbeteringen van zowel status als levenssituatie en vaart onder de neutrale vlag van de vrije uitwisseling van denkbeelden tussen de volkeren.

Politici en wetenschappers uit Derde Wereldlanden hebben ontdekt dat de culturele gelijkschakeling een ernstige bedreiging vormt voor hun culturele autonomie en daarmee voor hun onafhankelijke ontwikkeling als zodanig.

Men brengt dit op diverse manieren tot uitdrukking.

Er worden reeksen conferenties gehouden, er verschijnen talloze publikaties, men neemt nationale en regionale initiatieven en sinds 1976 wordt het verzet tegen culturele gelijkschakeling gebundeld in het pleidooi voor een Nieuwe Internationale Informatie Orde: de Culturele Component van een N.I.E.O.

Als belangrijkste dragers van het proces van culturele gelijkschakeling worden de internationale informatiemedia aangewezen: de kleine groep van nieuwsagentschappen, TV- en filmproductie-maatschappijen, reclamebureaus en uitgeverijen, die als «informatie-industrieel complex» het merendeel van de internationale productie en distributie van informatiegoederen en -diensten beheerst.

Evenals het streven naar een nieuwe economische orde bevat het pleidooi voor een nieuwe-informatie-orde als grondbeginselen *soevereiniteit* en *ontwikkeling op eigen kracht* (self-reliance). Dit geeft aanleiding tot felle debatten. Ook in Nederland is dit in 1977 het geval tijdens een door minister Pronk gesubsidieerde en door het Latijns-Amerikaanse onderzoeksinstituut ILET georganiseerde conferentie over deelname van de Derde Wereld aan de internationale communicatie.

De emoties laaien hoog op wanneer men poogt het principe van de nationale soevereiniteit enerzijds en het beginsel van de vrijheid van informatie anderzijds te verenigen.

Het belangrijkste platform voor dit debat biedt de UNESCO. De algemene Vergaderingen van deze organisatie bieden de voorstanders van een nieuwe informatie-orde de gelegenheid hun standpunt uiteen te zetten. Tevens krijgen hun tegenstanders de kans er op te wijzen dat dit standpunt gevoed wordt door dictatoriale regimes en een ernstige bedreiging voor de informatievrijheid betekent.

Een belangrijk moment in UNESCO's bemoeienis met de informatieproblemen is de installatie van een onafhankelijke studiec ommissie onder voorzitterschap van de Ierse diplomaat Sean MacBride. Deze commissie wordt

in december 1977 aan het werk gezet met de opdracht «de totaliteit van communicatieproblemen in de moderne samenleving» te bestuderen. In februari 1980 meent de commissie aan dit onmogelijke mandaat voldaan te hebben en dient een rapport in, dat inmiddels onder de titel «Many Voices, One World» in een commerciële uitgave is verschenen.

Dit rapport en de daarin gedane aanbevelingen worden in grote lijnen aangenomen tijdens de 21ste Algemene Vergadering van de UNESCO te Belgrado in oktober 1980. Daarmee is een eerste discussieronde afgesloten, kan de balans worden opgemaakt en kan men vooruit kijken naar wat nu te doen staat.

Balans

Het is stellig in belangrijke mate te danken aan de UNESCO en aan de MacBridecommissie dat de informatieproblematiek nu als een legitiem en essentieel onderwerp op de agenda van het internationale politieke debat staat. Het MacBride-rapport documenteert de bestaande ongelijkheden in de internationale informatieverhoudingen, bespreekt de nadelige effecten daarvan en wijst op de noodzaak van nationale en internationale maatregelen tot verandering.

De stand van zaken is nu dat de emotionele toon heeft plaatsgemaakt voor een zakelijker benadering waarin de problemen als werkelijk worden erkend, dat men de noodzaak van het zoeken naar een oplossing accepteert en dat er bereidwilligheid tot een bijdrage daaraan wordt getoond.

De genoemde Algemene Vergadering van de UNESCO in Belgrado heeft besloten tot het uitwerken van specifieke en praktische voorstellen die tot een nieuwe internationale informatie-orde moeten leiden. De Vergadering heeft ook vastgesteld dat deze nieuwe informatie-orde gebaseerd zou moeten zijn op o.a. het verwijderen van de huidige ongelijkheden, het opruimen van hindernissen die de vrije informatiestroom in de weg staan, en het respect voor het recht van alle volkeren deel te nemen

aan de internationale uitwisseling van informatie op basis van gelijkheid.

Hiermee is ongetwijfeld enige politieke winst geboekt. We moeten echter realistisch stellen dat het niet veel meer dan dat is.

Aan de werkelijke problemen is intussen niets veranderd.

Internationale informatieverhoudingen evenals de Noord-Zuid verhouding in haar geheel — vertonen een ongelijkheid die zeker niet minder is dan tien jaar geleden.

De jaren 80

Een belangrijke vraag voor de komende jaren is: welke concrete inhoud zal men geven aan het politieke inzicht dat informatie-ongelijkheden moeten worden opgelost? De bereidwilligheid in het Noorden lijkt zich te concentreren op de overdracht van financiën, technologie, equipment en professionele kennis naar het Zuiden.

De oorzaak van de problemen wordt vooral gezien in de achterstand die met een vergrote overdracht van hulpmiddelen kan worden ingelopen.

Het is echter de vraag of dat inlopen inderdaad wel mogelijk is en of de «inhaalstrategie» in het licht van de bijzonder snelle technologische ontwikkelingen niet totaal illusoir en misleidend is. En zelfs als het al zou kunnen (als men, zoals de Brazilianen het uitdrukken, bij «de club van interdependente landen» kan gaan behoren) moet men zich afvragen of het eigenlijk wel wenselijk is. Want juist die overdracht van hulpmiddelen kan — gezien de bestaande internationale betrekkingen — Derde Wereldlanden op korte termijn weliswaar enkele voordelen bieden, maar op de lange duur worden zij nog afhankelijker.

In menig Derde Wereldland heeft de introductie van moderne telecommunicatie-apparatuur (telefoon, telex, satelliet) enkele voordelen opgeleverd, zoals de verbetering van overheidsbestuur en van lokaal management. Over een langere termijn heeft het echter geleid tot een verslechtering van de betalingsbalans (door de hoge prijzen van geïmporteerde apparatuur) en tot afhankelijkheid van buitenlandse financiers en elektronikafabrikanten.

Het is zeer wel mogelijk dat de belangrijkste profiteurs van een grotere overdracht van hulpmiddelen voornamelijk transnationale industriële en financiële ondernemingen zullen zijn. Wellicht zijn

deze ondernemingen de werkelijke managers van een nieuwe informatieorde — een mogelijkheid waaraan de MacBride-commissie volstrekt is voorbijgegaan. Een belangrijke rol daarbij speelt de geavanceerde informatietechnologie: de «telematiek», de snel naar elkaar toe groeiende telecommunicatie en — computertechnologieën. Hiermee worden internationale computernetwerken gerealiseerd die met hoge snelheid, grote betrouwbaarheid en geringe mogelijkheid tot controle, omvangrijke hoeveelheden informatie in de vorm van elektronische signalen kunnen transporteren en verwerken. Ontwerp en uitvoering van deze technologie zijn geheel in handen van een kleine groep grote ondernemingen in het Noorden, met name in de VS. De zeer hoge investeringen die nodig zijn voor apparatuur en programmatuur, onderhoud en telecommunicatietarieven, beperken de toepassing ervan tot een betrekkelijk kleine groep transnationale ondernemingen. Dit betekent dat bijvoorbeeld de grote oliemaatschappijen met behulp van fotosatellieten mineraalvoorraden in de bodem van Derde Wereldlanden eerder «vinden» dan nationale regeringen. Het betekent ook dat transnationale landbouwbedrijven de eerste gegevens hebben over een oogst die dreigt te mislukken. Dit heeft belangrijke gevolgen voor de prijsbepaling op de internationale markt. Belangrijker echter is nog dat degeen die toegang heeft tot geavanceerde informatietechnologie, de verkregen gegevens veel sneller kan verwerken. Gegevens zijn als het ware «ruwe grondstoffen» die moeten worden omgezet in toepasbare informatie. Hiervoor is elektronische intelligentie en analytische vaardigheid essentieel — en die is alleen in het Noorden aanwezig.

In de huidige verhoudingen is het bovendien duidelijk dat bijvoorbeeld mineraal-exploitant Anaconda Copper zeer veel méér hulpmiddelen kan mobiliseren voor het toepassen van de bewerkte gegevens dan het mineraalhoudende Zambia.

Daar de huidige ontwikkelingen de bestaande verhoudingen dreigen te consolideren en daarmee de positie van Derde Wereldlanden te verslechteren, is het strategisch van groot belang voor het Zuiden zich op eigen kracht te ontwikkelen. Dit betekent dat het zich losmaakt (dissociatie) van de voorwaarden die de internationale informatiemarkt beheersen en dat het regels voor deel-

name ontwerpt die in overeenstemming zijn met de eigen behoeften en prioriteiten.

Belangrijk is dat deze eerst duidelijk worden gedefinieerd en dat nationaal en regionaal wordt gezocht naar hulpmiddelen waarmee men e.e.a. in eigen beheer kan realiseren.

Gedurende de jaren 70 is als onderdeel van het streven naar een nieuwe informatie-orde de nadruk gelegd op de noodzaak een *nationaal communicatiebeleid* te ontwerpen. Dit wordt in de Derde Wereld vrijwel algemeen als een prioriteit gezien.

Ook het MacBride-rapport legt hierop een duidelijke nadruk: «Elk land moet zijn communicatiepatronen ontwikkelen in overeenstemming met de eigen situatie, behoefte en traditie en daarmee zijn onafhankelijkheid en het vertrouwen op eigen kracht versterken». Communicatiebeleid moet worden geformuleerd in overeenstemming met de ontwikkelingsdoeleinden die een land zich stelt. Communicatiebeleid moet ook — aldus het MacBride-rapport — tot stand komen in een brede consultatie met alle betrokken maatschappelijke groeperingen die aan de formulering en realisering ervan moeten kunnen deelnemen. Een democratisch voorbereid en uitgevoerd nationaal communicatiebeleid is essentieel voor het tot stand komen van culturele autonomie en daarmee van nieuwe informatieverhoudingen.

De formulering — laat staan realisering — van een nationaal communicatiebeleid is echter nog vrijwel nergens op samenhangende wijze aangepakt.

Of in de jaren 80 een nieuwe informatie-orde tot stand kan komen, zal grotendeels afhangen van de vraag of Derde Wereldlanden erin slagen een onafhankelijk communicatiebeleid te voeren dat zich richt zowel tegen *externe* afhankelijkheid als tegen *interne* ongelijkheid.

Een nieuwe informatie-orde vraagt om democratisering van informatieverhoudingen, zowel internationaal als nationaal.

Het streven daarnaar is ook belangrijk voor de politieke agenda van het Noorden. Het is merkwaardig vast te stellen dat er ook in Nederland en België bij progressieve politieke partijen slechts minimale aandacht bestaat voor de structuren en mechanismen waarmee de grondstof van alle politieke besluitvorming wordt verwerkt en verspreid: informatie.